

ԱՐԶԱՌԱՅԱՆԻ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԴՈՒՐՍ ԵՒ ԳԱՆԻՍ ԿԻՐԱՅԷ ՕՐԵՐԸ

Տարեկան բաժանորդագրելն է հիշ գույքը: Բաժանորդագրող թիւնն ընդունվում է «ԱՐԶԱՌԱՅԱՆԻ» խմբագրությանը և Կենտրոնական Գրականության մասին Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ. Редакция „Арцаганкь“.

Առանձին համարները 15 Կ.

Յայտարարութիւնները բառին 2 Կ.

ԲՈՎԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ: Վեհալուստ Հայրապետի Հիւանդութեան տուեթով: «Մեզու Հայաստանի» լրագրի 25 թանկ չօրէկեանի տուեթով:—Ներքին Տեսչութիւն: Արձագանք 1883 թուին: Նամակ խմբագրին: «Ներսիս Յանձնաժողով» գործունէութիւնը: Բժ. Արամեանց: «Փառաստ Բուզանդացու» պատմութեան նոր տպագրութիւնը: Տ. Կատ. Լօմինեանցի կտակը: Գաղթականութիւն: Կանանց քննութեան իրաւունքը: Ապահարզան: «Ուսումնական մարտիկ» և «Արեւիկեանց պղնձ փեշակը» գրքոյնները: Պ. Յ. Այվազեան: Մի նոր հարկ:—ՏԱՃԿԱԿԱՆ ՀԱՅՍՏԱՆ: Նամակ Սղեղից:—ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՈԼՍԻՅ: Սրբազան Ներսիս Պատրիարք:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Միացեալ նահանգներ: Թիւրքիա: Քաղաքական լուրեր:—ՖԷԼԻՏՈՆ: Պարտքեր անելու խնդիրը:—ԸՆԴԻՒՄԱՍՍՈՒԹԻՒՆ: Պ. Յովհ. Նաղաբեանցին:—ՋԱՆԱՅԱՆ ԼՈՒՐԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ՅԱՐԶԱՌԱՅԱՆԻ 1883 ԹՈՒՆԻՆ

„ԱՐԶԱՌԱՅԱՆԻ“

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԸ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԴԻՐՔՈՎ, ԵՒ ՀՆՏԵՒԵԱԼ ՊՐՕԳՐԱՄԱՅՈՎ,

I. Տեղեկութիւններ կառավարութեան գործողութիւնների և օրէնսդրական միջոցների մասին:—II. Առաջնորդող յօդուածներ ազգային և հասարակական կեանքի նշանաւոր հարցերի վերաբերութեամբ:—III. Թղթակցութիւններ հայաբնակ տեղերից, ընդհանուր տեսութիւն հայ և օտար լրագիրների տեղեկութիւնների և կարծիքների:—IV. Տնտեսական և առևտրական հարցեր փոխարքայութեան մէջ:—V. Յօդուածներ ազգային կրթութեան վերաբերութեամբ:—VI. Արտաքին տեսութիւն, յօդուածներ և տեղեկութիւններ արտասահմանային հասարակական և քաղաքական նշանաւոր անցքերի մասին:—VII. Կրիտիկա և մատենախօսութիւն:—VIII. Ֆելիէտօն:—IX. Խառն լուրեր:—X. Յայտարարութիւններ:

Թէև խմբագրութիւնը մտադիր էր շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագիրն չիւնգ բուրլի նշանակել, բայց աչքի առաջ ունենալով ցենզուրային օրէնքի 12, 13 և 15 յօդուածները, որոնց զօրութեամբ չիւնգ բուրլի բաժանորդագիրն ունեցող թերթերը հասարակական հարցերը քննելու արտօնութեան կողմից սահմանափակուած են ենթարկվում, խմբագրութիւնը «Արձագանքի» տարեկան բաժանորդագիրն խօղնում է 7 ր.

Կէս տարուայ բաժանորդագիրն է 4 ր.

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ԿԱՐԵԼԻ ԵՒ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵԼ ԽՐԲԱԳՐԱՏԱՆԸ ԿԱՄ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅՈՒՄ

Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, въ Редакцію газеты „Арцаганкь“

Երտասահմանից — Tiflis Redaction du journal arménien «Ardzagank.»

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԻՒԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

«Արձագանքի» խմբագրութիւնը սոյն գեկտեմբերի 1-ին ստացաւ ս. Էջմիածնից հետեւեալ տիրալի հեռագիրը.

«Վեհափառ Հայրապետի առողջութիւնը օրէցօր թուլանում է. Հիւանդի գրութիւնը անյուսալի է. մանրամասնութիւնները կը հաղորդուին:»

Բժիշկ Տէր-Գրիգորեանց.

«ՄԵՂՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ» ԼՐԱԳՐԻ 25-ԱՄԵԱՅ ՅՕԲԵ-
ԼԵԱՆԻ ԱՌԻԹՈՎ

II

«Մեղու Հայաստանի» լրագիրը հինգ տարի հայր Ս. Մանգինեանից խմբագրուելով և արդէն իւր օրհասին մերձեցած, 1863 թուին անցաւ պ. Պետրոս Սիմէօնեանցի ձեռքը: Գիւրին չէր նոր խմբագրի համար վերականգնեցնել Մեղուի ընկած վարկը և ազատել լրագիրը մեր նախնի մայր յօգուածում ցոյց տուած պակասութիւններից, որոնք ժ ա ու ս ն գ ա բ ա ը պատրաստ էին թերթ անուան հետ անցնել և նորա ներքին կենացը: Պ. Սիմէօնեանցը իւր խմբագրութեան նոյն իսկ առաջին օրից ամէն ջանք գործ է դնում հաւատարիմ մնալով նախկին խմբագրի ձգտմանը արթուն պաշտպան հանդիսանալ ազգային շահերի—հանել լրագիրը մեռելութիւնից, մի այլ ձև տալ դորան, նոր հոգի ներշնչել, վերականգնեցնել թէ նշանակութիւնը և թէ պատիւը: Հրաւիրելով մասնակցութեան քաղաքիս մէջ այն ժամանակ յայտնի եղած իրանց գրականական աշխատութիւններով երիտասարդների (պ. Ստեփանոս Պալասանեան, Գէորգ Տէր-Աղէքսանդրեան և մի քանի ուրիշներ), նոր խմբագիրը 1863-ին աշխույժ և կենդանութիւն է տալիս «Մեղուին»: Սակայն երկար չքուեց լրագրի աշխույժը, աշխատակիցները դադարեցին օգնելուց և բոլոր գործը համարեա թէ մնաց խմբագրի վերայ որ արդէն սառւ սրտով էր նայում իւր թերթի յառաջագիծութեանը: Այս երեւոյթի պատճառը ծածկուած էր մի շատ հետաքրքրելի իրողութեան մէջ:

Պէտք է գիտենալ որ պ. Պ. Սիմէօնեանցը թէև մինչև «Մեղուի» խմբագիր դառնալը ամենեւին հանգես չէր եկած գրականութեան մէջ և բաւականանում էր մասնաւոր տներում դաստիարակութեան համեստ պաշտօնով, բայց Թիֆլիսի հայոց մէջ յայտնի եղաւ 1859—1862 թուականներին քաղաքիս ազգային գործքերում իբրև ազնիւ և ջերմեռանդ կուսակից այն որոշ առաջաւոր երիտասարդական շրջանի, որ հետամուտ էր ներսիսեան

Դպրանոցի բարեկարգութեան, իւր իշխանութիւնը ի չարը դործ դնող հազարարձութեան փոփոխութեան, թեմական առաջնորդի տեղափոխութեան և այլն: Այդ կուսակցութիւնը որ լիջեալ միջոցներում մի ներքին պատերազմ էր մղում քաղաքիս այս և այն հոգեւորական և աշխարհական պաշտօնատէր և անպաշտօն անձանց դէմ, շատ կըցանկար ի հարկէ ունենալ իւր ձեռքին նաև տեղիս միակ լրագիրը: Զեռք բերել «Մեղուն» ասել էր մի որոշ չափով տէր դառնալ թշնամիների զինուորական մթերանոցին. կուսակցութեանը յաջողեց այդ բանը և ամէնքից յարմար համարուած անձը՝ պ. Պ. Սիմէօնեանցը՝ լրագրի խմբագիր դարձաւ: Բայց այդ իրողութիւնը պատահեց ճիշդ այն ժամանակ երբ կուսակցութիւնը արդէն հասած էր իւր գլխաւոր նպատակներին՝ հին հազարարձաք փոխուեցան և տեղը անցան ցանկացած անձինքը, նախկին Առաջնորդը տեղափոխուեցաւ և կուսակցութեան սպասած արքեպիսկոպոսին յանձնուեցաւ թեմը, կրքերը փոքր առ փոքր հանգան. թշնամին կատարելապէս յաղթուած էր և հասարակութիւնը ցանկութիւն ունէր անցած փոթորիկից լետոյ պէտք եղած հանգստութիւնը վայելել: Եւ ահա որքան աստիճանաբար տիրապետում էր խաղաղութիւնը, այնքան թուլանում էր և «Մեղուի» նոր խմբագրութեան եռանդը, որովհետև ամենից շատ հանգստութեան կարօտութիւն ունէր այդ միջոցում նոր խմբագիրը, որ արդէն թաղացած վերջացած էր իւր դերը: Իջան բեմից և այն բոլոր գործողները, որոնք անցեալ պատերազմի ժամանակ «առաջաւոր երիտասարդութեան» միայնակ ներկայացուցիչներն էին համարուած, փոքր առ փոքր հանգես եկան աւելի թարմ ոյժեր. այնուհետև փոխանակ մարտի և պատերազմի ծագեցաւ գործելու և շինելու պահանջը: Պ. Պ. Սիմէօնեանցը և իւր զէնք «Մեղուն» հիմալ նոյն գրութեան մէջ գտնուեցան, ինչ գիրքի մէջ որ լինում են խաղաղութեան ժամանակ անցեալ պատերազմի հերոսները և կամ զէնքն ու մթերանոցը: Նոր, գործելու պահանջ ունեցող ոյժերը յարգում էին պ. Սիմէօնեանցին իւր մատուցած ծառայութիւնների համար, բայց սրտի մէջ խոստովանում էին, որ խաղաղ գործելու համար և այն լրագրական ասպարիզի վերայ նա շատ փոքր դեր ունէ: Ինքը խմբագիրը ևս, վստահ ամէն տեղ տիրած խաղաղութեան վերայ, նոյն տեսակ թույլ աչքով էր նայում և բարձի թողի էր արած իւր հսկողութեան յանձնած լրագիրը—ինչպէս սովորաբար լինում է զօրապետների կողմից խաղաղութեան ժամանակ զէնքի վերաբերութեամբ: Ահա այս տեսակ ենք մեկնում այն զարմանալի անտարբերութիւնը, որով վերաբերում է պ. Պ. Սիմէօնեանցը «Մեղուին» վաթսուհական թուականների վերջերում (1866—1870 թ): Լրագիրը լիջեալ միջոցում երկրորդ անգամ հասնում է իւր օրհասին: Պատերազմական զէնքի նշանաբանով այլ ևս ոչոքին հարկաւոր չէր Մեղուն,

բայց դա օգտակար ծառայութիւն կարող էր մատուցանել այն նոր ոլորտին, որոնք ձգտում էին ազնուարար գործել յօգուտ ազգային լուսաւորութեան: Եւ ահա այն երիտասարդները, որոնք հաւատ ունէին թէ կարելի է վերականգնեցնել լիշեալ լրագիրը փոխելով միայն նշանաբանը, եօթանասնական թուականների սկզբին համախմբուեցան «Մեղուն» խմբագրի շուրջը չրկամենալով մոռացութեան տալ նորա մատուցած ծառայութիւնները անցեալում:

Ասեմք իսկ գտնուեցաւ միմիայն պ. Գրիգոր Արծրունին, որ իւր նորաբողբոջ «Մշակի» նայն իսկ առաջին համարներում «ես և դու» «մենք և դուք» «դուք և մենք» եզակի և յոգնակի առաջնորդող յօդուածներով կամենում էր համոզել պ. Պ. Սիմէօնեանցին, որ նա այլ ևս չէ պատկանում ժամանակակից թարմ ոլորտի շրջանին, որ թէ նա և թէ նորա կուսակցութիւնը այլ ևս դեր չունեն կատարելու ներկայ լրագրութեան մէջ, թէ նոցա երգը երգուած է: Վրդովուեցաւ հին աստիճի խաղաղութիւնը և վաղուց չգործածուած գէնքը պատեանից հանուեցաւ: Ինչպէս ամէն պատերազմի ժամանակ նոյնպէս և այստեղ երկու կողմը ևս ծայրայեղութեան հասան և այս ձևով «Մեղուն» և «Մշակ» վէճերը շարունակվում են մինչև այսօր: Ընթերցող հասարակութիւնը այնքան ծանօթ է այդ վէճերին, որ հարկ չկայ գոցա բովանդակութիւնը լիշել: Կասենք միայն որ «Մշակը» մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ «Մեղուն» վերայ: Օրինակի համար «Մշակի» ծնունդն էր պատճառը, որ 1872 թուին ինչպէս ասացինք մի խումբ երիտասարդների անձնուիրաբար սկսեց օգնել «Մեղուն» և ազատեց գորան սպառնացող օրհասից: «Մշակն» էր պատճառը, որ պ. Պ. Սիմէօնեանցի թերթը արտաքին ձևով և նիւթերի ներքին կարգադրութեամբ իսկապէս լրագրի ձև ստացաւ: «Մշակի» մի քանի ազգային խնդիրներում բռնած դիրքն էր պատճառը որ «Մեղուն» մի որոշ առաջին համակրելի կուսակցութիւնից տարբեր՝ կուսակցութիւն կազմակերպեց իւր համար: «Մշակն» էր կողմնակի ազգողը, որ «Մեղուն» շաբաթականից մինչև օրական թերթ դառնալու եռանդն ունեցաւ: Վերջապէս «Մշակն» էր պատճառը, որ «Մեղուն» տոկունութեամբ դիմացաւ ցայսօր իւր աննախանձելի հաշուեկշռին:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Առաջիկայ 1883 թուականին «Արձագանք» շաբաթաթերթի իւրաքանչիւր բաժանորդ իրաւունք ունի խմբագրութեան առաջարկած ցուցակից ընտրել և ձրխաղէս ստանալ երկու բուլբուլ զրբեր, ընտրած զրբերի համար որպէս ճանապարհածախք ուղարկելով 20 կոպէկի փոստի մարկաներ: Այս տարով ստորագրող անձինք կ'ստանան

մէկ բուլբուլ զրբեր և ճանապարհածախք կ'ուղարկեն 10 կոպէկ: Ընտրելի զրբերի ցուցակը ընթերցողը ղեակողուած կը գտնի «Արձագանքի» ներկայ համարի յայտարարական բաժնում:

*
* *

ՆԱՄՈՒԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Պ. խմբագիր.

Ձեր մի քանի համակրական խօսքերը «Արձագանք» շաբաթաթերթի 41-դ համարում իմ քսան և հինգ ամեայ գրականական գործունէութեան մասին շատ խորը տպաւորութիւն արին ինձ վերայ: Յայտնելով ձեզ իմ ամենաջերմ շնորհակալութիւնը ձեր ինձ ցոյց տուած համակրութեան համար, որ անչափ թանկագին է ինձ համար, մի և նայն ժամանակ համեստութեան զգացմունքս թելադրում է ինձ հրապարակաւ խոստովանել, մեծօգուտիւ սլարոն, որ դուք շատ աւելի մեծ նշանակութիւն էք տալիս իմ գործունէութեանը ազգային գրականութեան ասպարիզում, քան թէ որքան արժանի եմ ես: Այո, ես ձգտել եմ իմ կարողութեան չափ նպաստել հայրենի գրականութեան զարգացմանը, ես նուիրել եմ իմ սիրելի հայրենակիցներին իմ ամենաազնիւ զգացմունքները և զազափարները իմ ոչ բազմաթիւ բանաստեղծութեանց մէջ, ուշխատել եմ ծանօթութեանը նոցա եւրոպական անմահ հանճարների վսեմ մտքերի և գաղափարների հետ, բայց այդ բոլորը ես արել եմ իրել հասարակ մշակ, որովհետեւ բնութիւնը չէ շնորհել ինձ այնքան ձիրք, որ գործէի իբրեւ ճարտարապետ: Ձեր առաջարկութեան մէջ հասարակութեանը ամենից ունելի միտքարական է այն երեւոյթը, որ և մեզ համար հասել է այն ժամանակը, երբ մտքի մշակները արժանանում են գնահատութեան և վարձատրութեան հասարակութեան կողմից: Եթէ ինձպէս մի անշան մոտենալիք իւր մի քանի չնչին գրականական արդիւնքների համար սլիտի արժանանալ հասարակութեան համակրութեան արտայայտութեանը, դա հաստատ ապացոյց է հասարակութեան ճաշակի զարգացման առ բարին, գեղեցիկը և վսեմը:

Ընդունեցէք և այլն:

Գ. Բախտարեանց.

1882 թ. նոյեմբերի 28-ին.

Թիֆլիս.

*
* *

Մեզ հաղորդում են, որ միջնակարգ ուսումնարանների ծրագիրը կազմող մասնագործի նխադրելը ալժամ կանոնաւոր են առաջ գնում: Եթէ այսպէս շարունակուի, յոյս կայ, որ մասնագործը իւր սլաշտօնը շուտով վերջացնել կարողանայ:

*
* *

ԲԱԳՈՒՅ մեզ գրում են՝

Բժիշկ պ. Արամեանցը, որի քահանայ ձեռնադրուելու պատրաստակամութիւնը այնպիսի համակրութեամբ ընդունուեցաւ մեր պարբերական մամուլից և սակաւ տրախուլութիւն չ'պատճառեց մեր քահանայական դասի բարեօրոշմը ցանկացողներին, այս օրերս դարձեալ արքունական ծառայութիւն մտաւ և ուղևորուեցաւ դէպի Սալիան: Պ. Արամեանցը շատ երկար ուղևորեց Հոգեւոր կառավարութեանն ուղարկած իւր խնդրագրի պատասխանին, բայց բարձր Հոգեւոր վարչութիւնը, չ'դիտենք թե՛ պատճառներից թելադրուած, իւր սովորական դանտաղկոտութիւնը այս դէպքում ևս գործ դնել չ'խնայեց: Պ. Արամեանցը անցեալ տարի «Մարգարեական Բնկերութեան» խորհրդական անդամաց հետ ևս վէճի բռնուելով՝ Հայոց լեզուի նշանակութեան մասին Հայոց գրամով հիմնուած ուսումնարաններում, սովորուած էր նիւթական նշանաւոր կորուստ չանձն առնել՝ իւր բարոյական պարաքը կատարելու, իւր սկզբունքները չը զոհելու համար և հրաժարուել կամ հրաժարացած յայտնուիլ իւր տեսական և ուսուցչական պաշտօնից: Այսպիսի կրկնակի անյաջողութեան ենթարկուելուց յետոյ՝ նա ի հարկէ չէր կարող իւր ընտանիքը օգտվ միայն կերակրել, ուստի և չ'նայելով իւր անխաղախ ցանկութեան մասին Հոգեւոր կոչման մէջ և չ'նայելով իւր այդ կոչման համար ունեցած մտաւոր պատրաստութեան և բաղմակողմանի հիմաութեան, պարոնը ցաւ ի սիրտ պիտի ձգէր իւր մտադրութիւնը մինչև մի բարեպատեհ ժամանակ¹⁾:

*
* *

Այս օրերս Պետերբուրգի կայսերական-գիտութեանց ձեմարանի տպարանից լոյս տեսաւ «Փառասոս Բուզանդացուի Հայոց պատմութեան» բնագիրը պրոֆէսոր Բերովըէ Պատկանեանի հրատարակութեամբ:

Փառասոս Բուզանդացին աւելի քան հարիւր լիստն տարուալ ընթացքում երկու անգամ է միայն լոյս ընծայած: Առաջին տպագրութիւնը եղաւ 4. Պոլիս Հայոց 1179 և Փրկչական 1730 թուին. երկրորդ անգամ տպուեցաւ հարիւր տարուց յետոյ՝ Վենետիկ ս. Ղազարու վանքի տպարանում 1732-ին:

Ներկայ տպագրութիւնը երրորդն է և կատարուած է բաղդատութեամբ Վենետիկ տպուածի՝ մի անթուական ձեռագիր օրինակի հետ: Լուսանքներում նշանակուած են դոցա միջի եղած մասնաւոր տարբերութիւնները: Տպագրութիւնը գեղեցիկ է:

*
* *

Հաւաքարի նորաբաց ս. Հովհաննէս օր. ուսումնարանի Հոգաբարձութիւնը մեզ խնդրում է տպագրել հետեւեալը.

Թեֆլիսի երկրորդ կարգի վաճառական մեծ. պ. Յովհաննէս Գրեգորեան Լոմինեանցի հանգուցեալ տիկին Կա-

Մենք կարծում ենք որ եթէ յարգելի բժիշկը իւր մէջ հոգեւորական դաւնալու ձգտում ունի—եւ այդ զգացմունքը անհրաժեշտ է որպէս զի համապատասխան է իւր կոչմանը—այսպիսի խոչընդոտներ արգելք չ'են կարող լինել արագայ քահանայի համար:

Ծ. Խ.

տարինէն իւր կենդանութեան ժամանակը կտակել է 400 ր. Թեֆլիսի չքաւոր ուսումնարանների համար: Այդ կտակած գումարից նորա ամուսին պ. Լոմինեանցը համաձայն իւր հանգուցեալ կնոջ ցանկութեանը՝ նուիրում է նորա չեղատակի համար Հաւաքարի նորաբաց ս. Հովհաննէս օր. ուսումնարանին 150 րուբլի: Ուստի Հոգաբարձութիւն հրապարակաւ յայտնում է իւր խորին շնորհակալութիւնը վերջիշեալ պ. Լոմինեանցին:

*
* *

«Ռուսկ. Վեդ». լրագրին գրում են Պետերբուրգից որ Կովկասի գլխաւոր կառավարչապետ իշխան Դօնդուկով-Կորասկովը ներքին գործոց նախարարութեան առաջարկած իւր մի նախագծի մէջ մատնացոյց է անում այն հանգամանքի վերայ, որ պէտք է անմիջապէս ուսուցողութեաններ բնակեցնել Ռուսաստանի և Պարսկաստանի սահմանի վերայ Անդրկասպեան նահանգի կողմից: Ներքին գործոց նախարարութիւնը զբաղուեցաւ այդ խնդրով Ռուսաստանի համար սահմանած ընդհանուր գաղութականութեան յանձնաժողովից անկախ և մտադիր է ըստ կարելոյն արագ ընթացք տալ գործին: Այս գործի համար հարկուոր գումարը հարիւր հազար րուբլուց աւելի չէ հաշվում: Ռուսաց գաղութականութիւնների համար աւելի յարմարաւոր տեղեր գտնելու համար իշխան Դօնդուկովի ցուցմամբ արդէն անվում է պէտք եղած տնօրինութիւնը: Կարծում են որ գաղութականութիւնը կըսկսուի 1883 թուի գարունքից:

*
* *

Morgonbludet լրագրը հաղորդում է հետեւեալ տեղեկութիւնները կանանց իրաւունքի մասին քննութիւն տալ Ֆինլանդիայում. մինչև օրս երկու ֆինլանդուհի տուել են քննութիւն 1870 և 1871 թուականներին Հէլսինգֆորսի Աղէքոանդրեան համալսարանում թաղաւոր կայսրից առանձին թույլտվութիւն ստանալով: 1874 թուին երկու այլ ֆինլանդուհիք դարձեալ նոյն նպատակով խնդրեք տուել, բայց նոցա խնդրքը մերժուեցաւ: Իսկ այժմ լրագրի խօսքերին նայելով, համալսարանական խորհրդի 1878-ին մատուցած խնդրը քննելուց յետոյ, Նորին Մեծութիւնը բարեհաճել է յայտնել, որ ամէն մի առանձին դէպքում համալսարանական խորհրդի առաջարկութեամբ, ինքը կորոշէ թէ արդեօք պէտք է շնորհուի քննութեան ենթարկելու իրաւունքը:

*
* *

«Ռուսկ. Վեդ». լրագրին հաղորդում են Պետերբուրգից որ կառավարչական շրջաններում եղած ապահովագրանի վերաբերեալ նախագիծը արդէն մշակուած լինելով ներկայացւած է պետական խորհրդին: Ապահովագրան ստանալու համար մինչև այժմ եղած պատճառներին, հարկաւոր է համարուած աւելացնել և հետեւեալ պատճառները, ֆինլանդական պալատութիւններ, որ մարդս ստացել է ամուսնութեան ժամանակ, կնոջ տանջելը և չափազանց արբեցողութիւնը:

*
* *

«Արձագանքի» խմբագրութեան մէջ ստացուեցաւ պ. Ղ. Աղապեանցի «Աւստ մն մալրենի լեզուի» անունով դատագրքի Հինգերորդ տպագրութիւնը: Գիրքը՝ իւր նախընթաց տպագրութիւններէ Հետ Համեմատելով, լրացրած է բազմաթիւ ընտիր և դողտրելի ստանաւոր ու արձակ յօդուածներով և շատ յաջողակ կերպով բարեփոխած: Կաշխատենք ուրիշ անգամ աւելի մանրամասն խօսել սորա մասին:

* *

«Արձագանքի» խմբագրութեան մէջ ստացուեցաւ պ. Տիգրան Նազարեանցի Հրատարակութեամբ «Արլըցէ կնանոց պլնը-փէշակը» անունով գրքովը, գործ պ. Կոստանդին Մէլիք-Շահնազարեանցի: Գրքի յառաջաբանի մէջ կարգում ենք՝ «Արլըցէ կնանոց պլնը-փէշակը» մի ամփոփ գրութեամբ չէ, որ ընթերցողին որոշ զաղափար տալ Արարբաղի կանանց բարոյական կեանքի վերայ. դա միայն մինն է այն բազմաթիւ պատկերներէ, որ յարգելի Հեղինակը ընտրել է գլխաւորապէս իբրեւ նիւթ լեզուի ձևերը, ոճերը, դարձուածները երևան Հանելու:»

Աստուծո միայն, կ'աւելացնենք, որ այդ ձևերին ու ոճերին ծանօթանալ ցանկացող բանասէրը գրքի տպագրական սխալները, որոնք քիչ չեն, պիտի իսկական ձևերի Հետ շփոթէ:

* *

Ինչպէս յայտնի է, պ. Յ. Ալիաշեանը Կ. Պօլսից Հաւաքել էր 28 Հոգի, որպէս զի նոցա ընդունել տալ ու Էջմիածնայ ճեմարանը, և այդ նպատակով անցեալները բոլորին տարաւ Թիֆլիսի վերալով ու Էջմիածին:

Սոցանից միայն տասը Հոգի ընդունուել են ճեմարանում, իսկ մնացեալ 18 Հոգին ճեմարանում տեղ չը լինելու պատճառով մնացել են դուրս: Պ. Ալիաշեանը տեսնելով, որ իւր առաջարկութիւնը չէ ընդունվում, չանկարծակի թողել է Էջմիածին և ուղևորուել դէպի Կ. Պօլիս, տասնութ անձանց թողնելով Վաղարշապատում անտէր ու անտերական: Յիշեալ տասնութ աշակերտացուները խնդրազրեւով դիմել են ու Էջմիածնայ Սինոդին և տեղւոյ տաճկաց Հիւպատոսին մի տնօրէնութիւն անելու Համար:

* *

Օգետայի լրագիրները Հաղորդում են որ քաղաքային վարչութիւնը տէրութիւնից թոյլտւութիւն է տալիս 10 տոկոսի Հարկ դնել թատրոնական և այլ ներկայացումների տոմսակներէ վերայ:

ՏԱՃԿԱԿԱՆ ԿԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԱՄՍԿ ՍՂԵՐՏԻՑ

Նոյեմբերի 1-ին 1882 թ.

Սղերտի նկարագրութիւնն այժմ ընելու ժամանակ չունիմ դժբաղդաբար, զբաղմանցս առատութեան պատճառաւ. սակայն բոլորովին ալ լուռ ու մունջ անցնիլ՝ այն ալ արժան չ'եմ տեսներ, որոյ Համար առ այժմ սոյն Համառօտ տեղեկութիւնք կը Հաղորդեմ խոստանալով՝ երբ առիթը ներկայանայ մանրամասնօրէն գրել ձեզ: Սղերտ Բաղիշոյ կուսակալութեան ներքեւ մի կառավարչանիւստ գաւառ է 3000 տուն տարածու. բնակչօք Տիգրանակերտի, Միջագետի, Նինուէի և այլ քաղաքաց գլխաւոր ճամբուն վրայ շինուած: Վերոյիշեալ բնակչաց թւոյն՝ միայն 350 տունն է այն են և սոցա ոգգ. վիճակն խիստ թշուառ է. բոլոր ժողովներն նոյն իսկ Առաջնորդն կը բաղկանան մի քառապետութենէ նման Հայկական դարու վարուց: Վարժարան բնաւ չ'ունին. այստեղ միայն Սովետաց օժանդակութեամբ Հայոց Միաց. «Ընկ» ունի մի գիւղային նախակրթարան բաւական յառաջագէմ. տեղւոյս բոլոր ազգայինք առ Հասարակ արարախօս և քրդախօս են, գրող, կարգացող տնձր Ղիզգինեայ լապտերով փնտռելու է այս թշուառաց մէջ. տեղւոյս ազգայինք երկու տարիէ իվեր է կուզեն մի վարժարան շինել զի վարժարան բնաւ չ'ունին. և ոկըսած են շինութեան անցեալ տարի, կէսն աւարտուած շինութիւն արգելուած է տեղական կառավարութենէն, շէնքն ձիւնի տակ մնալով 200 ոսկոյ չափ վնաս մ'եղած է Հայոց. կառավարութիւնն ասոր շինութեան Համար պէտք եղած Հանրագիրը ի վաղուց զրկած է Պօլիս. Կուսակալն ալ քանիցս խնդրած է Հեռագրաւ շինութեան Հրամանագիրն Ատլիշէն, սակայն մինչև ցարդ բնդունուած չ'է, զի Պատրիարքարանն ոչ Պատրիարք կայ և ոչ ալ ժողով. չեմք գիտեր թէ Գաբու քեհեասի՝ ալ չըկայ, փաստաբան ալ չկայ. եթէ չ'կայ՝ բարի, գէթ այս նեղ միջոցին մէջ ազգն Պատրիարքական մեծաքանակ գումարէ մ' ազատ է, իսկ եթէ կան, միթէ մեղք է Սղերտցոց Համար մի օր յագնիլ, երթալ Բ. Գուռն Հրամանագիրն առնել զրկել, թէ ասոնք Հայ չեն: Այս տողեր Պատրիարքական պաշտօնէից ուշադրութեան կը յանձնեմ պարտուպատշաճ տնօրինութեան Համար:

Անցեալ օգոս. 25-ին Նինուէէն տեղս եկող Հայ-որսացող Դոմինիկեան Հարք աղքատաց ձրիապէս դեղ բաժնած ժամանակնին՝ կառավարութենէն 20 զինւորով եկան, դեղարանն կնքեցին, վկայական և այլն Հարցունելով. սակայն Դոմինիկեանք չի պատասխանեցին ըսելով թէ մենք այս եղելութիւն Հաղորդենք ի Պօլիս մեր Գաղղիոյ դեսպանատան. ինչ պատասխան որ ընդունենք

ըստ այնմ ձեզ հետ կըխօսենք, դուք առաջիմ մեզի քննելու իրաւունք չ'ունիք, զի մենք օտար տէրութեանց հպատակ ենք և եկած ենք ձեր ժողովրդեան բարիք կրնենք և այլն. առ այս ձեզա Ռէիօին գալը անտույժ քիչ է մնացեր որ բանտարկէ. սակայն Տիգրանակերտի Անգղիական հիւպատոսի փոխանորդի համոզման զիջանելով ութ օր միջոց տուեր է որպէս զի զեսականատունէն պատասխանն ընդունին և ապա գառի հրամայեն. դիտարկատունէն կառավարութեան գաղտնի պէտք եղած պատասխանն եկաւ. սոքա այլևս գառի չը հրաւիրուեցան, կառավարութեան մարդ եկաւ, ուզեց որ կնքեալ սենեակն բանան և իրենց կնիքն առնեն. սակայն Ռոմինիկեանք չի թողուցին ըսելով թէ մինչև որ Միւթէսարֆ փաշան չի գալ ձեռքովը չի բանալ չ'ենք ընդուներ, ապա մի քանի օր քննուի Միւթէսարֆըն, Պէլէտիլէ Ռէիօին և մի քանի պատուաւոր թուրք տնօրէնք երթալով կըբանան անձամբ սենեակն. և կը տեսնեն որ սենեակի մէջ մի պղտիկ արկղ զեղ կալ և անիրաւութեամբ ըրած են այս գործը. փաշան շատ բարկանալով կնքողներուն Ռոմինիկեանց ներսդուծիւն ինդրեր է առ այս և խոստացեր է որ երբ վարժարանն բանան իւր որդին անոնց քով զրկէ կարգալու համար:

Առ այժմ այս չափէն կրնաք հասկնալ թէ երբ օտար տէրութեան հպատակ մը ալալիսի անօրինութիւն մը կը կրէ հասրա քրիստոնեայք քանի՞ անգամ աւելի կը կրեն:

Թաւաշի:

ՆԱՄԱԿ Կ. ՊՕԼՍԻՑ

Մեզ գրում են Կ. Պոլսից նոյեմբերի 17-ին ի միջի այլոց հետեւեալը՝

... Մեր գրածին հրապարակէն ալ դձեղ հետաքրքիր ընող լուր մը կուզէի գրել և ահաւորիկ, սակայն հարկաւ ոչ իբր սոսկ հետաքրքրութիւն միայն ունի, այլ և առաւել լայն քաջագործ խնթութեան օրինակ մ'է, որ ամեն լուրջ մարդու ծիծաղ կը բերէ: Կը չուտամ թէ հասկըցաք անկարելի ձեր հայրենակից և ինքնախոյն ներկայացուցիչ սպայի վերաբերեալ, որուն վերջ կարճեմք սուրբ Փրկչի ապաւինել ըլլալու է: Շարաթաթեթեթեթ մէջ մերթ ընդ մերթ նամակներու քաղաւար հրատարակելիք կը չուտամք քիչ շատ գոհացում կուտայ այն ընթերցողաց, որք ուշադիր կըլլան Կ. Պոլսոյ այլ և այլ աղգային արկածից, հարկ չի կայ անպատճառ, որ անուններն մէջ տեղը դնենք, վասն զի նախ պարզ լուրեր կուտամ ձեզի, որք իրողութիւնք են և ապա չեմք չաւանդիւր երեւց մեր մեծ գրագիտաց շարքը գառել, որոց կարգէն է նորին սպայութիւն Պրիզոր Նիկողոսեան, որուն վրայօք անցեալ անգամ ձեզի քանի մի լուր գրեցի իրեն շարք չօղոտածոց Մասիսին մէջ հրատարակեալ խնթութեան գլուխ գործոցին վրայ և որ այժմ ետեւիս ինկած կը փնտռէ զիս իր մտամոլոր լեզուաւ՝ ճամբուն վրայ ուրիշ մարդիկ դժբաղտաբար զոհ ընելով իր ժպիւրհ վերաւորանաց: Սակայն չը պիտի կրնայ հարկաւ գտնել զիս, վասն զի չի

ճանաչեր զիս ի մօտոյ և հարկ չի կայ, իրեն ըրած խնթութեան վերաբերեալ իրողութիւնք երբ չայտնի կըլլան դուրս թեամբ՝ էր անձինք կը փնտռէ սա՝ պարզ հերքում մը գրելու փոխարէն. բայց չի կրնար սա մարդ լրջօրէն գրել, առանց հայհոյանաց, որք միշտ և հանապաղ երբ գրիչ կ'առնէ իրեն չատուի բառերով կ'արատայտէ և կ'արատաւանէ: Անցեալ շաբթուա Մասիսին մէջ ան ձեռն առնալու ցատրութիւն մը խորագրով չօղոտած մի գրեց, զոր որչափ ալ աշխատեցայ չը կըցի հասկընալ, վասն զի նախ հայերէն չէ՝ զտրցնի ճիշտ բառը՝ մտամոլորութիւն մ'է և ապա որչաւ արդեօք կ'ակնարկէ «համալսարանական» բառը մէջ տեղը դնելով, որ միզի՞ դժբաղտաբար համալսարանական չըլլալնուս պատճառաւ, վերաբերում չունի անմիջապէս: Այն և կ'աղիւս ըլլալը կ'երեւայ որ ուրիշներու նկատմամբ տրժան է եղեր պ. Նիկողոսեանին համար, երբ կը գրէ ինք և զամենայն ոք կը վերադառնայ պարզապէս փողոցի մարդու մը պէս բարբառելով, սակայն քիչքիչ և նաղիկ կ'երեւայ, երբ մի ոք գիտ կը քննադատէ, որ սրբապղծութիւն կը սկսեն ինք և իրեն համախոհք, որք բարեբախտաբար Պոլսոյ մէջ հազուա երկուս և կէս մարդու չափ կ'ըլլան եղեր իրենց գումարմամբ, ի թէ դամարին միայն: Մերք որ Ռոմինիկեանք ատենիս հաստատապէս ստուգած եմք ձեր ներկայացուցիչն գործողութիւնք և հոս տեղս ալ տեսած ենք իրեն ընթացք և տակաւին կը տեսնենք, այն համոզում ունիմք որ սա մարդ կ'անհատոր մտային վիճակէն հեռու ըլլալու է, վասն զի իրեն բոլոր գրութիւնք որչափ տեսած և կարգացած եմք առանց հայհոյանաց չէ եղած երեւց որու և ինչ բանի ալ վերաբերեալ ըլլար: Ահաւորիկ իրեն սիրած բառեր, զորս միշտ կը գործածէ. բրբաղանդա (կարդա պարզ հայհոյանք) լրտես, մատնիչ, անձնական շահ, զաւրբ, դատ, դատաբարութիւն, քու տմարդի, աղբտործան գործիք, բարեբար իժ, գոնքիւթ (անձնաքննական բառ մ'է անշուշտ) ներք, անսիրտ, խնթ, պօստախօս, պարսաւ, անարդանք, անբարեմիտ, բախտախնդիր, քոտարաբանդ, անամօթ, օձ, ափէրիտ, օլնիւաղ և այլն, իսկ քօքօթ և իլիօթ բառերը արդէն առաջին նամակիս մէջ չիշեցի՝ ըստ պատկանելոյն զարձադանելով: Ահաւորիկ ասանկ բառերով և բառարանով իջած է հրապարակ ձեր սպայ, որ «գրականութիւն» միշտ պօսալով՝ հայհոյանաց բառարան ըսել կը հասկընայ: Մեր կը գործնամբ թէ մինչ որ ատենձան բախտախնդրութիւն և լրբութիւն կրնայ չանդիլ մարդու մը մէջ, որ հիւր գացած օտար երկիր կը կարծէ թէ չիշեալ բառերով իրեն աղգայիններ գատնաբարկէ պիտի: Ուրբաթ օր ալ ի մեծ զարմանս ամենեցուն թէ քիչ մ'առնէ թրքախօս թերթ գրութիւն մը կը հրատարակէ Գր. Նիկողոսեանի ուղղեալ առ խմբագիրն, որուն անցեալ տարի դուհեօլի մը կը հրաւիրէր նոյն Նիկողոսեան իր ժամգտեալ սուր փորձել ուղեւով՝ զինի անցածոց ռմբաձգութեանց ի հալածտան և ի Կաւախիայ: Յիշեալ թերթիւն ուղղեալ գրութիւն երեկ ուսան Եւրեկա մի ին . . . Եւրեկա ինք կը կրէ և կ'աղջեցնէ զիս իր խնթութամբ պարտեալութեամբ՝ դժբաղտաբար անկարող ըլլալով հասկնալու, թէ արդեօք որու կ'ակնարկէ սա մարդը, հետաքրքրութիւն կը շարժէ առաւել երբ կը մտածեն որ փոխանակ զիս բունեալ՝ արեւելոյն նման օտար անոր կը հալի և օձիքէն կը բռնէ: Նոր եկած ատեն բարեկամներ ունեցած է ձեր հայրենակից սպայ և այժմ չունի, բայց ես չեմ ճանչնար իրեն բոլոր բարեկամք, ուստի չեմ գիտեր ով է լարած թախարդին մէջ ինկած անմեղ մարդ, որ տուժէ իմ փոխարէն:

«Արձագանքի» խմբագրութիւնը նուեմբերի 30-ին Կոստանդնուպօլսից ստացաւ մի շատ հետաքրքիր հեռագիր պատրիարքի ընտրութեան վերաբերութեամբ: Չկամենալով անհապաղ թողնել այդ հարցին վերին աստիճանի ուշադիր հայ—ընթերցողներին մինչև մեր թերթի դուրս գալը, խմբագրութիւնը նոյն հեռագիրն անմիջապէս ուղարկեց «Մշակ» լրագրին: Ահա առիթ հեռագրի բառացի թարգմանութիւնը:

«Նորին մեծութիւն սուլթանը վերջնականապէս մերժեց Ներսէս պատրիարքի հրաժարականը և երեկ վերահաստատեց նորան պատրիարքի պաշտօնի մէջ: Փողոսքի դուրս մեծ ուրախութեան մէջ է»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԱՅԵԱՆ ՆԱԶԱՆԳՆԵՐ

ՍՊԵՆՍԵՐԻ ԿԱՐԾԻՔԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՑ ՄԱՍԻՆ

Յայտնի է որ Հերբերտ Սպէնսերը այս ամառ ճանապարհորդել է Միացեալ Նահանգներում, կամենալով աւելի մօտիկ կերպով ծանօթանալ ամերիկական կեանքին: Նորա բարեկամներից մէկը հաղորդում է «New York Herald» լրագրում, անգլիական գիտնականի համաձայնութեամբ նորա տպաւորութիւնները: Սպէնսերը ասում է որ բոլոր իւր տեսածը սպասածից շատ աւելի է: «Բոլորը, ինչ որ ես կարգացել եմ Ամերիկայի մասին տուել է ինձ շատ անկատար գաղափար նիւթական քաղաքակրթութեան այն ահագին զարգացման մասին, որի հետքերը ես ամենուրեք տեսնում եմ: Ձեր մեծ քաղաքների ընդարձակութիւնը, հարստութիւնը և շքեղութիւնը և մանաւանդ Նիւ Եօրկի փայլը, զարմացրին ինձ: Մեխանիկական գործադրութիւնների խնդրում ամերիկացիք անկասկած բոլոր ազգերի առաջը կտրել են: Եթէ ձեր նիւթական յառաջագիժմութեան համապատասխանէր աւելի բարձր կտրելի յառաջադիմութիւնը, աւելի ցանկանալը անկարելի կը լինէր:

Նորերումս խորհելով իմ բոլոր տեսած ահագին արդիւնաբերական և առևտրական հաստատութիւնների մասին, մարդկանց այն բազմութեան վերայ, որ տեղից տեղ փոխադրվում է ձեր քաղաքական կառքերով և օգտին երկաթուղիներով, ձեր ահագին հիւրանոցների և շինութիւնների մասին, ես ակամայ լիջեցի միջնադարեան իտալական հասարակապետութիւնները և մտքովս անցաւ որ մինչդեռ նոցա առևտրական գործունէութիւնը աւելի և աւելի ընդարձակվում էր, մինչդեռ նոցա արուեստներին նախանձում էր Եւրոպան, մինչդեռ նոքա կառուցանում էին պալատներ, որոնք տալիս էին այժմ հիացում են պատճառում ճանապարհորդ-

ներին—նոցա ժողովուրդը հետզհետէ կորցնում էր իւր ազատութիւնները...

«Ինձ թվում է որ դուք ընթանում էք նոյն սահուն գառի վայրով: Դուք պահպանում էք ազատութեան ձևերը, բայց որքան կարողացաւ նկատել, դուք կորցրել էք արդէն նորա էութեան մի մասը: Ճշմարիտ է ձեր կառավարիչները չեն ներգործում ձեզ վերայ գինուրում աստիկանների օգնութեամբ. բայց նոքա գործ են դնում մարդկանց ամբողջ զօրախումբերը, ընտրողական տոմսակներով զինաւորում, որոնք ստանում են նոցանից իրանց նշանաբանը, և նոյնքան հլու հնազանդում են նոցա պատուէրներին, որքան հպատակվում էին ազնիւ ֆեօդալների ծառաները, այնպէս որ առաջնորդների կամքը նոյն յաջողութեամբ ոչնչացնում է համայնքի կամքը, որով այդ կատարվում էր առաջուայ ժամանակներում: Ձեզ յայտնի է որ ձապօնիայում մինչև վերջին լեզափոխումը հոգևոր կայսրը Միկազօն միայն անունով թագաւոր, իսկապէս մի գէնք էր իւր առաջին նախարար, Եօգոսի ձեռքում: Ինձ այնպէս է թվում որ ձեր «ինքնակալ ազգը» արագութեամբ մի գէնք է դառնում, որ խօսում է և գործում է նոցա կամքով, որոնց ձեռքում գտնվում են բոլոր մեքենայի թելերը:»

Սպէնսերի կարծիքով կրթութիւնը տակաւին բաւական չէ մարդուս ազատ հաստատութիւններ վայելելու գործին պատրաստելու համար: Առաջին գերը խաղում է այստեղ ընաւորութիւնը այսինքն—վարք ու բարքը, դաստիարակութեանը պատկանում է երկրորդ տեղը: Այս ճշմարտութիւնը արդէն ապացուցված կը լինէր ամենօրեայ փորձով, եթէ այդ բանին չը խանգարէր ընդհանուր տարածուած կարծիքը, որ կրթութիւնը—մի տիեզերական զեղ է բոլոր քաղաքական անտերի դէմ:

«Միթէ այն մարդիկը, որոնք վարում են ձեր դաշնադրական պետութիւնը և ձեր քաղաքային գործքերը, և ուղղութիւն են տալիս ձեր ընտրողական գործողութիւններին—միթէ այդ մարդիկը կրթուած չեն: Բայց միթէ այդ կրթութիւնը խանգարում է նոցա անել, թողատրել և արդարացնել կաշառակերութեան վերայ հիմնուած գործքեր, ընտրողական համաձայնութիւններ, նոյն իսկ ընտրողական տեղերում և այլ անմաքուր բաներ, որոնք կեղծում են ձեր գործքերի ընթացքը» հարցնում է Սպէնսերը:

«Ես նկատեցի, որ դուք ամէն քայլափոխին ենթարկվում էք փոքրիկ զեղծումների և բռնակալութիւնների, որոնց անգլիացիք միշտ պատրաստ են դիմադրել: Ազատ հաստատութիւնները միայն այն ժամանակ կարող են պահպանուիլ, երբ ամէն մի քաղաքացի միշտ պատրաստ է դիմադրել ամենաչնչին ապօրինի գործողութեան, իշխանութեան ամէն մի զանցառութեան, որքան աննշան և չերևէր նա: Կարելի է կռուել, ինչպէս ասում է Համլետը և յարդիկի պատճառով, եթէ

սորա հետ մի սկզբունք է կոպուլացած... Ձեր պետական անձինքներից մեկը հազար անգամ իրաւունք ունէր, ասելով որ ազատութիւնը միմիայն քաղաքային անընդհատ հսկողութեան զնով է ձեռք բերուած:»

Թ Ի Ի Ր Ք Ի Ա.

Վերջին ժամանակները Կ. Պօլսում եղած ձեռքա-կալութիւնների առիթով Daily News լրագրի թղթա-կիցը հաղորդում է հետևեալ հետաքրքրական տեղեկու-թիւնները. «Անցեալ չորեքշաբթի Փուլազ փաշան բազ-մաթիւ հիւրեր էր հրաւիրել ճաշի, որոնց թւում կային և մի քանի սպաներ: Ճաշից յետոյ խօսակցութեան ժա-մանակ Փուլազը յայտնեց այն կարծիքը, որ պէտք է միջոցներ գտնել Թիւրքիան վերջնական կարուստից փրկե-լու համար: Ինչպէս յայտնի է ամէնքին ժողովուրդը անասելի տանջանքներ է կրում և անկարգութիւնը օ-րէցօր աճում է. Թիւրքիան անգուցի ծայրին է կանգ-նած. Աբգուլ Համիդը շրջապատուած է բոլորովին ան-ընդունակ խորհրդականներով: Արդեօք նպատակաւորմար չէր լինի, հարցրեց Փուլազը, սուլթանին խորհուրդ տալ ուրիշ միջոցների դիմելու: Այնուհետև Փուլազը առա-ջարկեց իւր մօտ ժողովուածների կողմից մի պատգամա-ւորութիւն ուղարկել սուլթանին, խորհուրդ տալով որ հեռացնէ իւր ալթման խորհրդականներին և վերա-կանգնեցնէ սահմանադրութիւնը: Եթէ այս առաջարկու-թիւնները չ'ընդունուէին սուլթանից այն ժամանակ, Փուլազի կարծիքով, ներկայ եղողները պէտք է մատու-ցանէին իրանց հրաժարականը այն հիմքը առաջ բերե-լով, որ չ'են կամենում տէրութեան քանդուելուն մատ-նակից լինել: Բոլոր ժողովը համակրութեամբ ընդունեց Փուլազի առաջարկութիւնը, բայց ներկայ եղողներից մէկը յայտնեց բոլորը Փուլազի անձնական թշնամի գի-նուարական նախարար Օսման փաշային, որ հրամայեց անմիջապէս ձեռքալալել թէ Փուլազին և թէ բոլոր նորա մօտ հիւր եղածներին: Վերջին հարցուփորձի մի-ջոցին Փուլազը ասաց որ ուրախութեամբ կ'ընհէ իւր կեանքը, միայն թէ սուլթանին հաղորդուէին իւր գա-ղափարները:

Նախարարների արագ փոփոխութիւնները Թիւր-քիայում առիթ են տալիս République Française լրա-գրին հետևեալ նկատողութիւնն անելու. «Ուրեմն այժմ Թիւրքիայում իդէալական նախարարը նա կլինէր, ով ըստ առաջին պահանջման դրամ մատուցանէր սուլթա-նին և չխառնուէր պետական գործքերի մէջ: Այս հա-լեացքի շնորհիւ է, որ այլ ևս Բարձր Դուռ չկայ, նա-խարարներ նոյնպէս և շուտով նոյն խոյ ճաճկաստանը գոյութիւն չի ունենալ...»

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Independence belge լրագրի խօսքերին նայելով գերմանական պարլամենտը իւր նիստերը նոյեմբերի 18-ին վերանորոգելով սկսեց քննել այն նախագիծը, որի ա-ռարկան է Ալգաս Լօտարինգիայի մշտական մասնա-ժողովում ֆրանսիական լեզուն գործածելը: Այս նախա-գիծը թէև ընդունուած էր երկրորդ ընթերցման ժա-մանակ, բայց այս անգամ վերջնականապէս մերժուեցաւ ժողովի կողմից բազմութեամբ. 153 ձայնի 119-ի դէմ, այն հետաքրքրական վիճաբանութիւններից յետոյ, որ նորից խօսեցաւ պ. Բենինգուէնը, սրաւէս զի կրկին մատ-նացուց անէ այն հակագերմանական միջոցների մասին, որք գործ են դնում Ֆրանսիայում: Ազատամիտների պարագլուխը յայտնեց որ Ֆրանսիական լեզուի գործա-ծութիւնը լիջեալ մասնաժողովում կարող է այն վտանգն ունենալ, որ կ'նպաստէ Ալգասիների համակրութեանը դէպի իրանց նախկին հայրենիք: Ի հարկէ այդպիսի երկիւղները առանձին նշանակութիւն չ'ունին և ընդ-հակառակը պէտք էր աչքի առաջ ունենալ այն տալա-ւարութիւնը, որ կ'գործէ նոր նուաճած երկրում գեր-մանական պարլամենտի վճիռը: Կասկածելի է, — ասում է բելգիական լրագիրը, — որ այդ որոշումը զօրացնէ հա-մակրութիւնը դէպի գերմանացիք այն Ալգասիների և Լօտարինգացիների սրտերում, որոնք հոգով Ֆրան-սիացի են մնացել:

Daily News լրագրի կարծիքով անգլիական միջամտու-թիւնը կարելի է արդարացնել միայն իբրև միջոց ուսուցանել Նիդերլանդացի թէ ինչպէս պէտք է վարեն իրանց գոր-ծերը, բայց այդ բանին ընդունակ միայն մի պետական մարդ կայ Նիդերլանդում և այդ մարդը Նուբար-փաշան է:

Կահան Թերթերը հաղորդում են որ պ. Պալիշի-վիչը որ մի քանի տարի է արդէն բնակվում է սլաւոնական ռահմանի վերայ, ներկայացրել է տէրութեան հատատու-թեան մի բաժանորդագրական ընկերութեան նախագիծ որի նպատակն է շաքարի գործարան հիմնել Նոյն խոյ պարսկա-կան ռահմանի վերայ: Իւր նախագիծ մասին պ. Պալիշ-կիվիչը արդէն ղեկուցումներ է ներկայացրել Մոսկովայի և Կիէվի տեխնիկական ընկերութիւններին: Նոր ընկերութեան հիմնադրամը լինելու է 800,000 ռուբլի:

Բերլինի պրօֆեսսոր Զախաուն, որ ճանապարհոր-դել է Փոքր-Ասիայում պրուսական կառավարութեան դրամական օժանդակութեամբ, տպագրում է այժմ Բրօկ-հաուզի մօտ Միջագետքում արած մանրամասն ճանա-պարհորդութիւնը: Այդ գրութեամբ, լրագիրների խօսքե-րով, բազմաթիւ թանկագին տեղեկութիւններ է պարու-նակում ազգագրութեան, աշխարհագրութեան և լեզուա-գիտութեան վերաբերեալ: Պրօֆեսսոր Զախաուն յաճա-

խած է այնպիսի տեղեր, ուր մինչև այժմ ոչ մի եւրոպացի գիտնական եղած չէ: Նորա շարագրութեան կից կը հրատարակուին պրոֆ. Կիպերտի ձեռքով պատրաստուած քարտեզներ:

Սերբիայի թերթերը հաղորդում են չայտնի Սերբացի լեզուագետ Ջուրո Գանիչիչի մահուան մասին: Նա մեռել է Ագրան քաղաքում, բայց Միլան Թագաւորի հրամանով նորա մարմինը կ'ընկնէ Բելգրադ, ուր և կ'ընկնէ տէրութեան հաշուով:

Վիեննայի թերթերը հաղորդում են, որ Աւստրո-Հունգարիայի զինուորական նախարարը գլխաւոր շտաբի սպայնէրին հրամայել է ուսումնասիրել ուստաց լեզուն: Լրագիրները, խօսելով այսպիսի մի պատուէր տալու Հիմունքների մասին, առաջ են բերում իբրև գլխաւոր պատճառ այն թշնամական գիւրքը, որ ուստաց համալսարանական մամուլը բռնել է վերջին ժամանակները Աւստրո-Հունգարիայի վերաբերութեամբ, որի գէյմ միշտ գրգռում է ուստաց ժողովրդին:

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

ՊԱՐՏՔԵՐ ԱՆԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐԸ *):

Որքան յաճախ լսում եմ ծնողների բերանից հետեւեալը. չէ՛ որ մեր «Էգուարդը» «Հերմանը» կամ սիրեցեալ շառաւիղի մի այլ անուն «այնպիսի լաւ, ընտիր տղայ էր, միշտ ի՛նչ էր ստանում և վարք ու բարքի ու ժրջանութեան համար գերազանց, իսկ այժմ պարտքեր պարտքերի վերայ է անում»: Այսպիսի գանգատներ լսելով ես չեմ կարող ինքս իմ մէջ չ'փայտալ, որքան և տխուր հանգիստնայ այն գերդաստանը, որ իւր շուրջ ուսանող որդու շնորհիւ ամէն տեսակ զրկանքներ յանձն պէտք է առնէ, կամ այն հայրը, որ իւր գուստրների համար տնտեսած գրամը հանում է արկղից, իւր որդու պարտքերը վճարելու, որ այս կամ այն համալսարանում վարում է «քէֆ սիրող» ուսանողի կեանքը: Իմ փախտը կարող է անտեղի երևալ:

Ուստի շտապում եմ յայտնելու որ ես սրտով լիովին համակրում եմ այսպիսի մի գերդաստանի ճակատա-

գրին, իսկ փախտս խնդրում եմ վերաբերել մարդկային բնավորութեան, որ այնպէս է կազմուած որ բերանի անկիւնները անսովոր կերպով ձգվում են երբ աչքը կամ հոգին խելքի հակառակ բան է տեսնում, օրինակ, երբ որ մարդիկ հետեանքների են սպասում այնտեղ, ուր պատճառներ չ'կային, կամ յոյս ունին հնձելու այնտեղ ուր չ'են սերմանել:

Ոտքերը վերմակի համեմատ ձգել, սեփհակսն միջոցներով գլուխը դուրս տանել, առանց ուրիշների օգնութեան գիմելու՝ դա մի մեծ արհեստ է. սակաւները միայն ծնվում են իբրև այդ արհեստի վարպետներ, շատերը երբէք չ'են ընտելանում, իսկ շատերին ընտանի է դառնում այդ արհեստը միայն փորձառութեան դառն դասերից յետոյ, որոնք յաճախ թունաւորում են նոցա զեղեցիկ քսան, երեսնամեայ հասակը:

Սովորաբար կարծում են—և այդ կարծիքը միանգամայն անհիմն է—որ այն ամէնքը, որոնք պարտքերի մէջ են ընկնում, թեթեամիտ վատնիչներ են: Սակայն ամէն վատնողութիւն, շուրջութիւն կարելի է մեծաւ մասամբ երկու սկզբնապատճառների վերաբերել՝ փողի հետ վարուել չ'զիտեանալուն և օրինաւոր կենցաղավարութեան և ազնուականութեան վերայ ունեցած կեղծ գաղափարներին: Շատ մարդիկ կ'ցանկային առաջ գնալ, սահմանափակել իրանց, և ճշմարիտ չարաչար կերպով էլ գրկում են իրանց—բայց այդ բոլորը կատարվում է թիւր կերպով. նոքա տնտեսում են կոպէկները և չպրտում տաս բուբլիանոցները, առանց հասկանալու թէ ինչ են անում: Պատճառն այն է որ նոյն իսկ մանկութիւնից տնտեսելու նկատմամբ պատշաճ կրթութիւնը չ'են ստացել:

Ծնողների մեծամասնութիւնը կարծում է որ այս ուղղութեամբ բաւականին ազգել են, պատուիրելով երեխաներին շորերը չ'սպտառոտել, քարոզներ կարգաւոր կամ պատժելով, երբ երեխան այս կամ այն շուրջութիւնն է արել, և երբեմն ծանր սրտաշարժ եղանակով առաջ բերելով այն զրկանքները, որոնց գերդաստանը ստիպուած է ենթարկել իրան: Այս վարմունքի բնական հետեանքն այն է, որ երեխայոց մեծամասնութիւնը մի շատ տխուր գաղափար է կազմում խնայողութեան մասին և շատ վաղ ծնեցնում է մոռածող գլուխների մէջ այն միտքը, թէ որքան լաւ բան պէտք է լինի, երբ մարդս փող ունի: Սակայն ամէն կրթութեան առաջին և ամենահիմնաւոր սրահունջն այն է որ երեխայի մէջ արթնացնէք մի հակում դէպի ուսանելու առարկան: Եւ այդ մեր խնդրի մէջ շատ գիւրդին է, եթէ միայն մանկութիւնից երեխայի մէջ շարժէք որոշ սէր, հետաքրքրութիւն, և նորա մէջ խոհեմ կերպով զարգացնէք այն յատկութիւնները, որոնք անհրաժեշտ են տնտեսող բնավորութիւն ունեցող մարդուն:

Որքան կարելի է վաղ երեխայի ձեռքը մի որոշ

*) Այս յօդուածը, որ մենք քանի մե թիւթե փոխութիւններով թարգմանել ենք գերմանական Gartenlaube շաբաթաթերթից (1882 թ. № 39) լիովին վերաբերում է և մեր հասարակութեան, ուր ոչ միայն հայրերից ժառանգած հարստութիւնը որդւոյ ձեռքում չ'է մնում այլ ուր համարեա թէ ամէնքը (գոնեա գլխաւոր հայրենակ կենտրոններում—կ. Պոլիս և Թիֆլիս) իրանց միջոցների համեմատ չ'են ապրում: Թերեւս այստեղ յայտնած գաղափարները մասամբ նպաստեն ապագայ սերունդի կրթութեան զործին:

գումար փող պէտք է տալ: Ամենանպատակալարմարն ալն է որ սկզբում շաբաթական կամ ամսական մի փոքրիկ գումար նշանակուի զբարենի ծախսի համար: Այդ փողով նա կարող է գնել իւր համար խաղալիքներ, սպասկերներ և այլն: Մի քանի անախորժ փորձառութիւններէից յետոյ երեխան շուտով կ'սեփհականեցնէ իրան ամէն մարդկային տնտեսութեան սկզբունքը, ալն է ամենափոքր միջոցներով ըստ կարելւոյն մեծ բանի տէր դառնալ կամ մեծ վայելչութիւն ձեռք բերել: Երբ արդէն շատ անգամ իրեր է գնել երեխայն դիմացկունը կ'նախագասէ զիւրաքելին, իւր խաղալիքների հետ զգոյշ կ'փարուի, որովհետեւ կ'ոտենէ թէ ամէն մի խնայողութիւն միջոց է տալիս նորան ուրիշ խաղալիքներ գնելու: Երեխայն իւր սրտի ուզածների մէջ ընտրութիւն կ'անէ, կ'սովորէ սահմանափակել իրան: Մի անկանոն բան է, որ երեխաները փոքրիկ սպարտքերի տակ ընկնեն: Այն հոգները որ տիրապետում են այդ միջոցին մանուկի սիրտը, կրթութեան մի ընտիր դպրոց են: Հայրը պէտք է տալ երեխաներին նոցա արած սլարտքի ուն գումարը, որ նոքա իրանց շաբաթականով կամ ամսականով չ'են կարող վճարել և հանէ այդ դրամը հետզհետէ նոցա ռեճկից: Այս կերպով երեխայի մտքի մէջ պարտք վեր առնելու գաղափարի հետ կ'միանայ դորան հետևող իրան սահմանափակելու և զրկելու գաղափարը, որից գուրկ է սովորական սլարտք անողը, որ մի պարտք անելու մէջ ոչինչ չէ տեսնում եթէ ոչ բոլորական փրկութիւն:

Հազիւ թէ հարկ լինի աւելացնել որ հայրը պարտաւոր է հոկել երեխայի ամէն մի քայլը փողի հետ վարուելու ծանր գործում: Նա կ'խորհրդակցէ երեխայի հետ թէ նորա բազմութիւ ցանկութիւններից որին պէտք է բաւականութիւն տալ և որից պէտք է հեռու կենալ: Նա թող չի տալ որ երեխայն օտարներից պարտք անէ: Այս նպատակին հասնելու համար ամենալարմար ճանապարհն ալն է, որ նոյն իսկ մանկութիւնից ընտելացնեն երեխային հաշիւներ «դաւթար» պահելուն: Այս կերպով երեխան սեփհականացնում է իրան մի արհեստ ցանկացած ժամանակ իւր գանձարանի զրութիւնը աչքի առաջ ունենալ: Ժամանակ առ ժամանակ թերթելով իւր գրքոյկը նա տեսնում է թէ ինչ բան աւելի լաւ արած կ'լինէր, եթէ ձեռք չ'բերէր և ինչը նորան օգուտ է բերել: Նա ուսանում է—և այդ մեր երկրային կեանքի մէջ ահագին նշանակութիւն ունի—թէ ինչպէս մեծամեծ գումարները կ'ուպէկներով են անհետանում գանձարաններից:

Երբ երեխան այս աստիճանի վերայ յառաջագիւլութիւն է արել, կարելի է նորա ձեռքը աւելի մեծ գումարներ և ալ ծախսեր անելու արածութիւնը տալ: Կարելի է, օրինակ, ամէն վեցամսեակ մի որոշ գումար դրամ տալ գրքերի և զանազան ուսումնարանական նիւթերի համար, բայց այդ գումարը այնպէս չափած չը պէտք է լինի, որ երեխայն խնայողութիւն չ'կարողա-

նայ անել: Այս աստիճանի վերայ կարելի է նորան խորհուրդներ տալ, բայց չ'պէտք է նորա որոշումները փոխել, նոյն իսկ հոգիներով և զանազան բացառանշութիւններով: (Յայտնի է մի քանի մայրերի կսկիծ արտայայտող դէմքով ասելու սովորութիւնը «արա որդիւն, ինչպէս ուզում ես»: Ծնողները մանաւանդ հոգս պէտք է տանեն սպանելու երեխայի մէջ մեծ ծախս անելու երկիւղը, երբ այդ ծախսը աւելի նպատակալարմար է քան փոքրը: Իսկ եթէ նա չէ տեսնում ինչ որ ծնողները փորձառութեան վերայ հիմնուելով խորհուրդ են տալիս նորան, թող իւր արածի հետևանքները ինքը մարսէ: Այս պատճառով չ'պէտք է յանդիմանել կամ ծաղրել, երբ երեխայն նկատում է իւր սխալ քայլի արգասիքը: Հէնց այս կրթութիւնից դուրս պէտք է մնայ ամէն սխալարակութիւն, ամէն խնամակալութիւն:

Հետևեալ աստիճանի վերայ թող ծնողները մի որոշ գումար նշանակեն երեխային իւր հազուադէպ համար, գուցէ կօշիկներից սկսել և հետզհետէ գուլպաների, շաւիկների, փողպատների, ձեռնոցների և վերջապէս իւր հազուադէպ ծախսերը իւր տնօրինութեան շրջանը մտցնել:

Եթէ հայրը մեր ցոյց տուած ճանապարհով շարունակէ ընթանալ, նա իւր որդուն տասնեութը կամ տասնեկներ տարեկան հասակում դրամական գործքերում անկախ մարդ դարձրած կը լինի: Սա ուսած կը լինի հաշուել, իւր ունեցած միջոցներն աչքի առաջ ունենալ, խորհել թէ ինչ կերպով հնարաւոր է կարողութեան ոյժը զօրացնել, նախագասել անհրաժեշտը, դիմացկունը, աւելորդին անհիմնին, նորան չեն շլացնիլ մեծ գումարները, և փոքր գումարները նա չի արհամարհիլ: Միով բանիւ նա ճանաչած կը լինի փողի արժէքը, նա կ'իմանայ թէ ինչ է նշանակում 100 բուրլին և ինչ 200-ը:

Այն խնայողութիւնները, «յետ դցած փողը», որ հաւաքվում է երբ մարդս պարտ ու պատշաճ կերպով է տնօրինում իւր ելւմուտքը, կարող են կամ մի որոշ գումար կազմելու ծառայել կամ գործ գնուիլ իբրեւ միջոց միւս նպատակների հասնելու համար: Գուցէ որդին ցանկանում է ժամանակով մի ճանապարհորդութիւն անել: Թող հայրը հաշուէ ճանապարհի ծախսը (առանց շատ կարճ կտրելու) և խորհրդակցէ նորա հետ թէ ինչ կերպով կարող է տնտեսել հարկաւոր գումարը: Եթէ արդէն ունէ ձեռքի տակ մի տնտեսած գումար, այդ նորա աչքում կրկնապատիկ պարզ կ'անէ խնայողութեան արժէքը: Գուցէ լաւ կը լինէր եթէ հայրը տէր նորան. «Եթէ դու մինչև մի որոշ ժամանակ հարկաւոր գումարի կէսի տէրը լինիս» միւս կէսը ես կ'ընծայեմ քեզ»: Կարելի է նոյնպէս սորա կամ նորա ուշադրութիւնը այն հանգամանքի վերայ դարձնել, որ նա երկար տարիների խնայողութեամբ կարող է ձեռք բերել միջոց աւելի երկար ժամանակ ուսանել համալ-

տարանում կամ արտասահման ապրել: Կրկենք այստեղ, որ խնայողութիւնը չ'պէտք է մի անախորժ ծանր բան համարուի, այլ իբրեւ մի արհեստ խորհելու և հաշուելու միջոցով ձեռք բերել պիտանի, օգտակար իրերի սեպհականութիւն կամ թույլ տուած վայելչութիւններ, մի արհեստ հեռու պահել իրան գառնութիւններից կամ ձեռք բերել նիւթական ազատութիւնը այլ բարձրագոյն նպատակներին զիմելու համար: Երիտասարդը պէտք է ընտելանայ այն մտքին, որ միշտ աննախատեսելի գէպքերի համար մի որոշ գումար ունենայ:

Մօր գերը այս հանգամանքում աւելի, եթէ կարելի է ասել, բացասական է: Նա չ'պէտք է իւր ամուսնու ձգտումներին հակառակ վարուէ, որդուն գաղտնի կերպով փող տալով:

«Արգեօք այս կրթութեան հետեւանքն այն չի լինիլ» լսում եմ ես զանազան կողմերից, «որ երիտասարդը այն տարիքում, երբ նորա հոգին իդէալական ուղղութեամբ պէտք է զարգանայ, չորուցամօք հաշուող բժախնդիր մարդ է լինելու»: Ես այդ չեմ կարծում, եթէ միայն կրթութեան գլխավոր նպատակն այն լինի, որ իւր ուսնին ազատ մարդ շինէ, և ուսուցանէ խնայողութեան մէջ այն միջոցը գտնել, որ հնարաւոր է անում բարձրագոյն նպատակներին ձգտելու: Բայց եթէ մեր ցոյց տուած ճանապարհին հետեւելով, երևան գալին ազեղ յատկութիւններ, այն ժամանակ պէտք է -- և այս բանը ընդհանրապէս այս կրթութեան լրացումը պէտք է համարել -- երեսային թելադրել ողորմութիւն անելու: Նորա համար, որ իւր սեպհականութիւնիցն է ողորմութիւն տալիս, անշուշտ աւելի պարզ կը լինի, թէ ինչ է նշանակում կարեկցութիւն ասածդ քան թէ այն երեսային, որ զբօսնելու ժամանակ փող է ստանում որպէս զի ճանապարհին մուրացող աղքատներին բաժանէ: Բացի այն որ երկրորդ գէպքում երեսային սկսում է մեծ գաղափար ստանալ իւր անձնաւորութեան մասին, նա չէ զգում իւր մէջ ոչինչ հոգեկան այն փրկարար վայելչութիւնից, որ սերտ կապուած է զոհաբերութեան հետ:

Այս բոլոր պատուէրները ի հարկէ անպտուղ կը մնան, եթէ մի բան ենթադրելու չլինենք, մի բան որ ամէն լաւ կրթութեան նախապայմանն է -- օրինակը, որովհետեւ ինչ օգուտ կրթութիւնից եթէ երեսան նոյն իսկ գերգաստանի մէջ ոտքերը վերմակի համեմատ մեկնելու օրինակը չէ տեսնում, եթէ մայրը ընդունակ չէ փոքր բաների մէջ վայելչութիւն ցոյց տալ, եթէ հայրը իւր «գրութեան» պահանջ է համարում, ամէն տարի պարահանդէսներ կամ մեծ հացկերոյթներ տալ, որոնք գերգաստանին ամենամեծ զրկանքներ են պատճառում, դուռտրներից խլում են նոցա հասանելի ժառանգութիւնը և շատ անգամ ստիպում վերջը գաստիարակչուհու կամ վարժուհու դառը հացը ուտել: Այն ժամանակ ի հարկէ երեսան խնայողութիւնը ասելի պէտք է հա-

մարէ, հիւրասիրութիւնը մի ցաւ: Բայց որքան կ'բարւոքուէր ազգի դրութիւնը և կ'աւելանար գերգաստանական երջանկութիւնը եթէ հազարաւոր ընտանիքներ փոքր ինչ պակաս չափով կատարէին այն պարտքերը, որ բարեկամների շրջանը դնում է նոցա վերայ և աւելի բարեխղճաբար կատարէին իրանց պարտաւորութիւնները գէպի գուակները, եթէ ձեռք վեր առնէին պարբերաբար ճոխ հացկերոյթներով յագեցնել բարեկամներին և աւելի ընտիր լինէր նոցա օրական սնունդը, որ ամբողջ գերգաստանին շնորհում է առողջ արիւն, աւելի ուժեղ մկանունքներ և նեարգեր: Եւ տարօրինակ սովորութիւններ ունինք: Ով որ շրջել է մեր քաղաքների նոր մասերում իւր համար բնակարան որոնելու, նա շատ անգամ առիթ է ունեցել տեսնելու այնպիսի յարկեր, որ առաջեկց մի երկու գեղեցիկ սենեակ ունին, «հիւրերի սենեակներ», որոնցից գերգաստանը երբէք օգուտ չէ քաղում և ետեւի շինութեան մէջ մի քանի փոքրիկ սենեակներ, ուր խոհանոցը, բնակելու սենեակները և ննջարանները հաշտ կերպով միմեանց կողքին են շարուած: Ինչ չեն կարող պատասխանել թէ այդ տան տէրերի սխալն է, որովհետեւ նոքա այնպէս են շինել տալիս տները ինչպէս այդ պահանջում է իրանց կենացողների մեծամասնութիւնը: Այսպիսի տների մէջ բնակվում են մարդիկ, որոնք թէև համեմատաբար փոքր եկամուտներ ունին, բայց և այնպէս կանոնաւոր են համարում, հիւրերի գահլիճում բարեկամներ հրաւիրել, իսկ բնակելու սենեակներում սահմանափակ կեսնք վարել:

Արգեօք պէտք է ուրեմն զարմանալ եթէ աճող երեսան խնայողութեան մէջ ոչինչ չէ տեսնում, եթէ ոչ մի զրկողութիւն անհրաժեշտից որպէս զի ձեռք բերուի աւելորդը, ոչինչ եթէ ոչ տխուր կեղծաւորութեան մի միջոց որպէս զի արտաքին փախսով ծածկուի ներքին դատարկութիւնը և պակասութիւնը:

Մեր երիտասարդները, երբ ինքնուրոյնութեան մի որոշ չափով մտնում են կեանքը, մեծաւ մասամբ ցանկալի կերպով ընտելացած չեն փողի հետ վարուելու: Համեմատաբար փոքր գումարները անսպառելի են երեւում նոցա և սկսում են անտեղի ծախսեր անել շուտով տեսնելով որ ամէն բան վերջ ունի: Նոքա չ'գիտեն հաշուէկշիւ կազմել, հաշուել, անհրաժեշտը ձեռք բերել, աւելորդ ծախսերից փախչել:

Սակայն այսքանը բաւական է: Ով աչք ունի պէտք է տեսնէ որ այստեղ երկու բան պէտք է ի նկատի ունենալ. նախ փոքր միջոցներով ուրախ սրտով ապրելու արհեստը և երկրորդ հաստատ ցանկութիւն, մեր սովորութիւններից և վարքաբարքից դուրս ձգել այն բոլորը ինչ որ միայն աչք շլացնելու համար ենք անում, ինչ որ անհիմն է, ինչ որ իսկական պահանջ չէ, ինչ որ նախապաշարմունքների, կեղծ ազնուականութեան վերայ է հիմնուած: Բայց այս նպատակին հասնելու համար մի նախապայման է հարկուոր այն է -- մի լաւ կրթութիւն

ըստտու՛մ այդ աղիւսակը և դորան ղետեղում է աշակերտներին ընթերցարանի մէջ (երեւել կարգացնելու և անգիր աշակերտաւորութիւնը): Աւելի բան է, եթէ պ. Նազարեանցը այդ աղիւսակներն առանձին հրատարակէր ուսուցչաց համար կամ գոնէ յառաջաբանի մէջ դնէր, ապա թէ ոչ՝ դոքա իրանց նպատակին չ'հասնելուց դատ, գրքի պակասութիւններն թիւը շատացնում են:

Յետոյ՝ պ. Նազարեանցը մոլորեցնում է իւր ընթերցողներին, աղիւսակներն յերեւել չեղելով, որ նորա մէջ մտածեն այս կամ այն տառով գրուող բոլոր բառերը: Միթէ արդարեւ բոլոր բառերը կան այդ աղիւսակներին մէջ: Չենք կարծում: Աւելին էլ ինչ հարկ կար սահմանափակել ուսուցչի մտածողութեան հորիզոնը և մոլորեցնել աշակերտներին:

Եթէ պ. Նազարեանցը մեզ կը մեղադրէ, որ մենք առանց ապացոյցներ բերելու՝ կասկած ենք յայտնում նորա կազմած աղիւսակների կատարելութեան մասին, ապա մենք պատրաստ ենք նորից վերադառնալ դէպի պարոնի «երկրորդ տարուայ ուսուցիչը» և մեր ատածները բազմաթիւ օրինակներով հաստատել: Առ այժմ այդքանով թող շատանայ պ. Նազարեանցը:

—Ս.—Կ.—Դ.

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մի հետաքրքրելի ճակարակարգ: Փրանսիական լրագրիւնները պատմում են որ նորերումս հիւսիսային գեպարտամենտի Կոլէրի քաղաքում ապստամբութիւն տեղի ունեցաւ մի թաղման պատճառով: Գերեզմանատան այն մասում, ուր թաղւում էին գլխաւորապէս կաթողիկէներ, մտադիր էին այդ օրը մի բողոքական թաղելու: Առաւօտը վաղ կանայք թուով երեքից մինչև չորս հարկեր, բռնեցին հանգստարանը և ճակատամարտ սկսուեցաւ կաթողիկէների և բողոքականների մէջ. երկու կողմը ևս հանում էին տնիւծ խաչերը, կոտորատում և միմեանց երեսին նետում: Ժանդարմների մի վաշտ, Կլաբից հրաւիրուած, ոչինչ չըկարողացաւ անել և ստիպուած էր լքել քաղաքը. երբ առաջարկում էին կանանց հեռանալ նորա պատկում էին գերեզմանաքարերի վերայ և տեղից լին շարժւում: Նրկա ժանդարմ մինչև անգամ վէրք ոտացան: Կարգը կարելի եղաւ վերահաստատել միայն այն ժամանակ, երբ Կամբրէից դատաստանական իշխանութիւնը տեղը ժամանեց, և այն ժամանակ միայն տեղի ունեցաւ բողոքականի թաղումը: Ձեռքակալուած է բրօշար անուանով մի մշակ, որի վերայ կասկած կար թէ գրգռողը նա է: Սակայն շուտով սկսեց նորից շփոթ և աղմուկ տիրապետել և դատաստանական իշխանութեան ներկայացուցիչները շտապով հեռացան:

Գերեզմանի մէջ. ծնունդ:—Վարչապաշտի Medycyna թերթը հաղորդում է հետևեալ զարհուրելի անցքը: Նորերումս Վարչապաշտում վախճանուեցաւ մի 27 տարեկան գիւղացի

կին, որ չգութեան իններորդ ամսումն էր: Մահը յանկարծակի էր առանց նախընթաց հիւանդութեան: Աչքի առաջ ունենալով, որ հանգուցեալը յաճախ ծեծ էր ուտում իւր ամուսնուց, կասկած ծագեցաւ որ չըլինի թէ դժբաղտ կինը սպանուած է եղել: Այս լուրը իշխանութեան ականջը հասաւ. հրաման եղաւ գիակը գերեզմանից հանել բժշկական հետազոտութեան ենթարկելու համար: Բայց օրքան մեծ էր դատաստանական յանձնաժողովի և բոլոր ներկայ եղողների զարմանքը, երբ դադարը բանալով հանգուցեալի ոտների տակ գտան նորածին մանուկի դիակ: Այս մանուկը ծնուել էր դադարում, ուր մի քանի ժամ տակաւին ապրել էր: Մօր գերեզմանը եղել էր նորա օրօրոյցը և նորա գերեզմանը. . . Ինչ որ վերաբերում է մօրը բժիշկները հաստատեցին որ նա կենդանի էր թաղուած անգագայ գրութեան մէջ, բայց ուշքի գալով այսպիսի զարհուրելի հանդամանքներում կեանք է շնորհել երեխային:

Տրիւքներ գրավաճառը Լօնդօնում հրատարակում է «Ներկագիտի գլխաւոր լիզուների բառարանների և քերականութիւնների ցուցակ»: Այդ ցուցակի մէջ մտնելու են մինչև երեք հազար հեղինակութիւններ:

Խմբագիր-հրատարակիչ ԱՐԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

„ՄՇԱԿ“

Ա Մ Ե Ն Օ Ր Ե Ա Յ Լ Ր Ա Գ Ի Ր

(ՏԱՄՆ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Մաղիկայ 1883 թուին

Կը հրատարակուի նոյն դերքով և նոյն պրօզրամայով:

Պ Ր Օ Գ Ր Ա Մ Ա

I. Տէրութեան կարգադրութիւններ: II. Առաջնորդող յօդուածներ: III. Ներքին տնտեսութիւն: Բնդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: IV. Արտաքին տնտեսութիւն: Բնդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: V. Խառն լուրեր: VI. Հեռագիրներ: VII. Բանասիրական: Ֆելիէտօն, վէպեր, ինքնուրոյն և թարգմանական յօդուածներ գիտութեան ամեն ճիւղերից, թղթակցութիւններ: VIII. Յայտարարութիւններ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ: Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամսուայ 6 ռուբլի, իւրաքանչիւր ամսուայ 1 ռուբլի:

ՀԱՏՈՎ Համարները 5 կոպէկ:

ՀԱՅՏԻՆ. Типишь, редакция „Мшахъ“

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Հետևեալ ցուցակից «Արձագանքի» ամէն մի ստորագրող իրաւունք ունի երկու մանէթի արժողութեամբ գրքեր ընտրել: Կէս տարով ստորագրողները մէկ մանէթի արժողութեամբ գրքեր:

Բ. Կ.

1. Միանսարեան՝ Քնար Հայկական, ժողովածու ազգ. ընտիր բանաստեղծութիւնների և երգերի 2 —
2. — Կոմբ՝ խնամատարութիւն մանկանց . . . — 80
3. Եղիշէի՝ պատմութիւն Վարդանանց ըստ Անձեացեաց օրինակի, վերադննութեամբ Քարբ. Արքեպ. Այվազեան — 60
4. Խորենացի՝ Պատմութիւն Հայոց ընտիր կազմով 1 80
5. — » Նոյն անկազմ — 80
6. Յովհաննէս Կաթ. Հայոց Երուսաղէմ. 2 —
7. Մարի. Աղաբէգեան՝ Թուղթ Հայոց. ազգութեան մասին 2 —
8. Մուրադեան՝ եկեղեցական պատմութիւն. . . 2 —
9. Զարբանալեան՝ պատմութիւն Հայերէն զպրութեան Հ. ա. 2 —
10. — Նոյն Հ. բ. 2 —
11. Շնորհալու՝ Ընդհանրական 2 —
12. Եզնիկ Կողբացի մատենագր. 1 —
13. Երեցեան՝ Ներսէս V Հայոց կաթողիկոսի կենս. պատ. 3 Հ. 1 —
14. Բաֆֆի՝ Դաւիթ բէգ գերբ երրորդ 2 —
15. — Խամսայի մելիքութիւնները. 1 50
16. — Խենթ՝ կազմած (սակաւութիւն). 2 —
17. — Ոսկէ աքաղաղ 1 —
18. Պռօշեանց՝ Հացի խնդիր, ազգ. վէպ. — 80
19. — Շահէն, ազգ. վէպ. — 80
20. Սրուանձտեան՝ Թորոս աղբար, Հայ. ճամբորդ 1 25
21. — Մանանայ 1 75
22. Զերազ՝ Ազգային դաստիարակութիւն. . . 1 —
23. — Գրական Փորձեր 1 —
24. — Գրիչ և Սուր 1 —
25. — Հայաստան և Իտալիայ — 60
26. Ա. Յովհաննիսեան՝ Հայր և Հայաստանը օտարների աչքում — 30
27. Շրէբեր՝ բժշկական մարմնամարզութիւն. . . — 40
28. Շիւլէր՝ Դօն Կարլոս — 60
29. — Օրլէանի Կոյս — 40
30. — Վիլհէլմ Տէլլ — 60
31. Լէսինգ, Նաթան իմաստուն — 40
32. Շէքսպիր՝ Օտէլլօ — 60
33. Խրիմեան Հայրիկ՝ Վանգոյժ — 20
34. Ռ. Պատկանեան՝ Ուխտաւորք — 75
35. Գամառ Քաթիպայ՝ ժողովածու բոլոր բանաստեղծութեանց — 50
36. — Նոյն փառակազմ 1 25
37. — Մանկական ոտանաւորներ. . . — 15
38. — Ազատ երգեր — 5
39. Աղայեանց՝ Երկու քոյր, եղբրական վէպ. . . — 50
40. — Անահիտ Հին գրոյց — 50
41. Գիւտ ք. Աղանեան. Ռաբինզօն Կրուզոյ. . . — 60
42. » Զէստէրտոնի ժառանգը 1 —
43. » Գէորգ Ռոլէստօն — 60
44. » Դոնքիշոտ Լամանչեցի — 70
45. Տէր-Մարկոսեան՝ Թաւամաղ Մեղր (մանկ.). — 40
46. — Կարմիր Լապտեր (մանկական) կազմ. — 50
47. — Նոյն անկազմ — 30
48. — Թոմաս եղբօր տնակը կազմած. — 60
49. — Նոյն անկազմ — 45
50. — Քառնուկ և Լուսատտիկ (մանկական) — 25
51. Բովանդակութիւն ազգ. սեպհականութեանց Երուսաղէմ. — 40
52. Թանգարան խրատու, Երուսաղէմ. 2 —
53. Ամէն մարդու բարեկամ, Երուսաղէմ . . . — 25
54. Բարոյական պատմութիւն — 80
55. Բարայեան՝ Ուսումնարանի առողջապ. Հար. 1 —
56. — Կրքեր — 30
57. Նաւասարդեան՝ ժողովրդական հեքիաթներ. — 30
58. Պարաիզակցի՝ Հայկական յիսնակ առակք . — 60
59. Սուրէնեան՝ Երկար կեանք 1 —
60. Բերբերեան՝ Կուէր կաղանդի — 65
61. Ժ. Սան՝ Խօսող Կաղնի — 25
62. Տէր-Մարկոսեան՝ Հարս և սկեսուր . . . — 25
63. Ք. Պատկանեան՝ պատմութիւն Մէքէոսի եպիսկոպոսի ի Հերակլին 2 —
64. — Անանիայ Շիրակացոյ մնացորդք բանից 1 —
65. — Материал. для изученія арм. нарѣчій 1 20
66. — История Монголовъ по арм. источникамъ 1 —
67. — История монголовъ Икона Магакія . 1 —
68. — Армянская Географія (Моисея Хоренскаго) 1 —
69. Эминъ Моисей Хоренскій и древ. эпосъ Арм. 1 —
70. Դիստերվէզի՝ Հիմնական դիդաքտիքական կանոններ, Թարգ. Ղուկասեանց — 40
71. Բամբոսոն Մայրական դաստիարակութիւնը, Թարգ. Շահբուղդեանց — 40
72. Բլէկկի՝ Մտաւոր, Ֆիզ. և բարոյական ինքնակրթութեան մասին — 60
73. Հախվերդեան Սայաթ-նովա 1 —
74. Սայաթ-նովա ազգ. բանաստեղ. ժողովածու. — 5
75. Օրացոյց 1883 թուի Տէր-Աբրահամեանցի . — 10
76. Սիւլիկ. Նոր-Նախիջևանի Հիմնարկութեան պատմ. — 30
77. Հայերգ, գործ Արիստակէս վարդ. Տէվկանց — 60

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՆՍՏԱՆԴՆՈՒԼԻ ՊԱՏԱՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԱՅԻ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԲԱՆԿԱՅԻ

9 1-ն Դեկտեմբերի 1882.

ՊԱՀԱՆՔՔ

1. Դրամադր (առձեռն թղթադրամ)	37,201	24
2. Ընթացիկ հաշիւ. Պետական Բանկայի բաժնուժ	1,242	28
3. Զեղջուժն (Disconto) մուրհակաց երկու տարաւ- զրուժեամբ	2,529,197	51
4. Փոխառութիւն գրաւակներով՝ ա) Պետութիւնից ապահ. տու. թղ. 1,339,634 65 բ) » ոչ ապահ. » » 636,078 — 1,975,712 65		
5. Բանկայի պատկանեալ տոկոսաբեր թղթեր	97,162	27
6. Թղթակցներ՝ ա) Նոյա հաշիւ (Loro): 1,433,469 39 բ) Բանկայի հաշիւ (Nostro) 2,468,142 23	3,901,611	62
7. Բողբուժած մուրհակներ	10,254	80
8. Պայմանաժամը անցուցուած փոխառութիւններ	12,680	—
9. Ընթացիկ ծախսեր	39,889	69
10. Կահարասեր և սկզբնական ծախսեր	6,481	98
11. Յետ տուցուելիք ծախսեր	6,916	41
12. Ոսկի	3,777	21

Բ. Ա. 8,622,127 66

ՊԱՐՏՔ

1. Հիմնական դրամադրութիւն	500,000	—
2. Պահեստի դրամադրութիւն	51,000	75
3. Աւանդներ՝ ա) Պայմանաժամով 1,825,967 73 բ) Գ' Պահանջ 408,561 86 գ) Ընթացիկ հաշուով 409,800 98		
4. Փոխառութիւն թիֆլիսի Պետական Բանկայի բաժնից գեղջեալ մուրհակներով	296,756	—
5. Մասնաւոր ընթացիկ հաշիւ թիֆլիսի Պետական Բանկայի բաժնուժը, ապահովեալ մուրհակներով և տոկոսաբեր թղթերով	763,923	09
6. Թղթակցներ՝ ա) Նոյա հաշիւ (Loro): 1,092,103 39 բ) Բանկայի հաշիւ (Nostro) 2,935,972 38	4,028,075	77
7. Բանկայի բաժնետոմսերու անվճար կարծեաների բաշխը 1880 և 1881 թ:	340	40
8. Զ' շնորհած տոկոսներ, աւանդներու, ընթացիկ հա- շիւներու և այլ դործողութեանց	87,642	24
9. Ստացուած տոկոսներ և յանձնարարականներ	239,021	25
10. Փոխանցիկ գումարներ	11,037	59

Բ. Ա. 8,622,127 66

Մանկավարժական ամսագիրը հրատարակւում է Թիֆ-
լիսում հետեւեալ ծրագրով.

ա. Ազգիս վեհապետ. հայրապետի և թեմական վե-
րատեսուչների կարգադրութիւններն ազգային ուսումնարան-
ների վերաբերութեամբ: Բ. ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ—
յօդուածներ մանկավարժական բովանդակութեամբ: Գ. ԲԱ-
ՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ—յօդուածներ ազգային պատմութեան,
աշխարհագրութեան, գրականութեան, տնտեսագրութեան
և լեզուի վերաբերութեամբ: Դ. ՄԱՏՆԱԽՍՏՈՒԹԻՆ—քննա-
կան յօդուածներ դատաւարների և մանկական ընթերցանու-
թեան գրքերի: Ե. ԱՅԼ ՆԻ ԱՅԼՔ.—դանադան տեղեկու-
թիւններ ուսումնարանական կեանքից: Զ. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ
—վէպեր, զրոյցներ և այլն, մանկական ընթերցանութեան
համար: Է. Հանելուկներ, խնդրներ և խաղեր մանկանց հա-
մար: Ը. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՆՆԵՐ:

Մեր ամսագրին խոստացել են դործակցել ազգային
ուսումնարանների մէջ դործող յայտնի անձինք, որ ծանօթ
են հայ հասարակութեանն իրանց աշխատութիւններով ման-
կավարժական ասպարիզում:

«ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ» հրատարակւում է ամիսը մի անգամ,
բացի յունիս և յուլիս ամիսներից:

«ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ» տարեկան գինն է թէ՛ Թիֆլիսում և
թէ՛ այլ քաղաքներում ՀԻՆԳ րուբլի: Տարին սկսւում է օ-
գոստոսից և տևում է մինչև յունիսի 1-ը:

Ստորագրուել կարելի է Թիֆլիսում խմբագրութեան
գրասենեակում (Սաղովաչա փողոց, տուն Մարգարեանի) և
պարոն Նիրեմ Ծատուրեանի մօտ (Դժօրցովաչա փողոց): Իսկ
օտարաքաղաքացիք դիմելու են խմբագրութեան հետեւեալ
հասցէով՝ Тифлисъ, въ Редакцію педагогическаго журнала
„Варжарантъ“. Tiflis (Caucase), Rédaction du journal pédago-
gique „Varjaran“.

Թեմական վերատեսուչի թոյլտուութեամբ, Հաւաքա-
րի Ս. Հռիփսիմեան օրիորդաց Ուսումնարանի Հոգա-
բարձութիւնը՝ յայտնում է յարգելի հասարակութեանը
ներկայ գտնուելու նոյն Ուսումնարանի հանդիսաւոր
բացմանը՝ որ լինելու է Դեկտեմբերի 5-ին կիրակի օրը,
առաւօտեան ժամը 10-ին: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ ե-
կեղեցում, պատարագը վերջացնելուց յետոյ, յարգելի հան-
դիսականները պէտք է հանդիսաւոր կերպով շնորհ բե-
րեն Ուսումնարանը, ուր կատարուելու է օրհնութեան
հանդէսը:

Ուսումնարանը գտնւում է Եղմիածնեցոց եկեղե-
ցու հանդէպ Տ. Նատալիայ Նազարեանցի տանը:

Дозв. Ценз. Тифлисъ, 4 Декабря 1882 г.
Типографія И. Мартиросіанца.